

16. YÜZYIL DİVAN ŞAİRLERİNDEN BEHİŞTÎ ve HEFT-PEYKER MESNEVİSİNİN TEMATİK AÇIDAN İNCELENMESİ

Şener DEMİREL*

Bu makale daha önce yayımlanmış olduğumuz Behiştî ve Heft-Peyker adlı makalenin devamı durumundadır.** Bu nedenle tekrara düşmemek için ne şair, ne de eser hakkında herhangi bir bilgi içermemektedir. Sadece makalenin hangi eksen etrafına oturtulduğunun iyi anlaşılabilmesi için mesnevinin özetini vermekle yetindik.

Makale, tek kahramanlı hikâye olarak nitelenen Heft-Peyker mesnevisinin tematik açıdan incelenmesi üzerine kurulmuştur. Bu çerçevede eserin özeti, olay örgüsü, şahıs kadrosu, mekân, zaman, bakış açısı ve anlatıcı ile anlatım teknikleri gibi başlıklar makalenin kapsamını oluşturmuştur.

1. Özet

Aslan kadar güçlü olan Behrâm-ı Gûr, babası Yezdcürd'ün yerine tahta geçer. Tahta geçmesiyle beraber üst üste av meclisleri düzenler ve askerleriyle gününü gün eder. Avların ilkinde bir pars öldürür, akabinde bir eğlence meclisi düzenler ve meclisteki gül endamlı bir güzel ile gönül eğlendirir. İkinci ava gidişinde korkunç bir ejderhayı öldürür ve bunu bir eğlence düzenleyerek kutlar. Üçüncü avında ise çok sayıda aslanı öldürür ve ne kadar güçlü olduğunu bir kez daha ispat eder.

Yaptığı avlar ve yendiği hayvanlarla ne kadar güçlü olduğunu bütün dünyaya ispatlayan Behrâm için sırada komşu ülkelerle savaşmak ve onları egemenliği altına almak arzusu vardır. İşe önce Çin Hakanı'yla başlar ve bir av partisi düzenler. Bu av partisinde Çin Hakanı'na bir oyun oynayarak onu öldürür ve yerine de Hakanın oğlunu geçirir. Bu arada Çin Hakanı'nın kızıyla nikahlanarak bir süre orada kalır ve bir müddet sonra da ülkesine geri döner. Sırada Rum Kayseri vardır. Savaşmak için

---

* Yard. Doç. Dr.

** Şener Demirel, Behiştî ve Heft-Peyker, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 7, Cilt 1-2, Elazığ 1995.

bir bahane arar ve Rum Kayserine bir mektup yazar. Mektupta Rum Kayseri'nin kendisi için kötü niyet beslediğini söyleyen Behrâm, bundan dolayı ona kızar ve ondan haraç ister. İsteddiği haracı vermezse kendisiyle beraber bütün halkı kılıçtan geçireceğini belirtir. Mektubu okuyan Rum Kayseri çok korkar ve mektubu getiren elçiye çok miktarda altın verir. Ayrıca çok güzel olan kızını da Behrâm'a vermek, onu damat etmek istediğini söyler.

Behrâm'ın üçüncü hedefi Hindistan'dır. Bu nedenle de elçi kılığına girerek Hindistan'a gider. Hindistan şahı Behrâm'ın elçisi (Behrâm) için bir eğlence düzenler. Bu eğlencede Hindistan'ın en güçlü pehlivanıyla güreş tutan Behrâm, güreşi kazanır, fakat pehlivanın ikinci kez güreşmek istemesi üzerine tekrar güreşir ve onu ikinci kez yener. Daha sonra Hindistan şahı ile ok atma, kılıç kullanma ve ata binme gibi yarışmalar yapan Behrâm, hepsinde galip gelir. Bir süre orada kalan ve eğlenip hoşça vakit geçiren Behrâm, daha sonra ülkesine döner.

Bir süre sonra Hindistan Şahı Behrâm'a bir vezir yollar ve O'nu hem vali yapmak, hem de kızını vererek damadı olmasını istediğini belirtir. Daha önceden Hint şahının kızının medhini duyup, ona aşık olan Behrâm, vezire teşekkür eder. Hint şahının Hindistan'da iken kendisine gösterdiği yakınlıktan dolayı mutluluk duyduğunu fakat, tac, taht gibi bir şey istemediğini söyler ve daha sonra Hint şahının kızıyla Behrâm'ın düğün hazırlıkları başlar. Oldukça görkemli bir eğlence meclisi düzenlenir ve dünya evine girerler. Daha sonraki günlerde Hint şahının kızıyla gününü gün eden Behrâm, kızgın bir siyah fil ile karşılaşır ve onunla savaşarak yener. Bir yıla yakın Hindistan'da kalan Behrâm memleketine geri dönmek ister. Hint şahı onu bırakmak istemez. Fakat kendi memleketini de başsız bırakmayı istemeyen Behrâm, Hint şahı ve kızı ile vedalaşarak İran'a doğru yola çıkar. Yolculuk esnasında çeşitli güçlüklerle karşılaşan Behrâm nihayet ülkesine kavuşur. Uzun bir müddetten sonra şahlarını karşılarında gören İran halkı büyük bir sevince boğulur ve bütün ülke mutlu bir hayat sürer.

Daha sonra Behrâm, Mimar Sinnimar'a yedi kubbeli köşk yaptırır. Bu yedi köşkün her biri değişik renktedir. Behrâm'ın daha önceleri savaştığı ve yendiği yedi iklim padişahları, Behrâm'a olan bağlılıklarını ifade etmek amacıyla kızlarını yollarlar. Behrâm da

perşembe gününden başlayarak her gece kızlardan biriyle birlikte olur. Değişik renkte elbiseler giyen (buldukları köşke uygun olarak) bu kızlar, hem Behrâm'la birlikte olurlar, hem de babalarının Behrâm'a iletmek üzere anlattıkları öğütleri içeren kısa hikâyeleri anlatırlar. Mesnevi anlatılan bu hikâyelerle sona erer.

2. Olay Örgüsü

Heft-Peyker mesnevisinde olaylar Behrâm'ın tarihî, destanî ve yer yer de masalımsı kişiliği etrafında gelişir. Babasının ölümü üzerine tahta geçen Behrâm bundan sonra meydana gelecek olayların hedef noktası durumunda karşımıza çıkar. Behrâm'ın başından geçen olayların çoğu olağanüstü niteliktedir. Bu olağanüstü olaylar, hikâyenin başından itibaren okuyucunun gözleri önüne serilir. Böylece okuyucu bir anlamda gerçek hayattan ayrılarak hikâyenin büyülü dünyasına girer.

Heft-Peyker mesnevisindeki olayların belli bir kompozisyon doğrultusunda sıralandıklarını görürüz. Olay örgüsü çerçevesinde bir değerlendirme yaptığımızda, bütün olayların üç saç ayağına oturtulmuş olduğunu söylememiz doğru olur sanırım. Bu üç saç ayağı; av meclisleri, yedi iklim padişahlarıyla savaş ve yedi iklim padişahlarının kızlarıyla her gün değişik renkteki köşklerde birlikte olmadır.

Tespit ettiğimiz üç ana olay, kendi arasında bir kaç metin halkasından meydana gelmiştir. Ayrıca bu üç ana olayın birbirlerini kronolojik sıra içinde takip ettiklerini de belirtmeliyiz. Yapacağımız olay örgüsü değerlendirmesinde her bir ana olayı bağımsız bir şekilde ele alıp, bu ana olayı meydana getiren metin halkalarını ve son olarak da metin halkalarını meydana getiren vak'a birimlerini ortaya koymaya çalışacağız. Bunun yanı sıra metin halkaları içerisinde esas metin halkasından ayrı ama bir anlamda onun devamı sayılabilecek olayları da ayrı bir alt başlık altında vereceğiz.

Mesnevideki olaylar a)Behrâm'ın avları ve bu avlardaki başarısı, b)yedi iklim padişahlarının kimilerini savaş, kimilerini de bir mektupla kendisine bağlaması, c)yendiği padişahların kızlarıyla gönül eğlendirmesi şeklinde özetlenebilir. Bunların belli bir mantık silsilesi içerisinde, eserde yer aldıklarını görmekteyiz. Bu üç ana olayı birer metin halkası şeklinde de ortaya koyabiliriz. Şöyle ki: I. Behrâm

öncelikle kendi ülkesine, halkına kendisini kabul ettirme uğraşına girer. Bu nedenle de sık sık av meclisleri düzenler ve her ava gidişinde oldukça kuvvetli, yırtıcı ve vahşi hayvanlarla mücadele eder ve onları yener. Bu galibiyetlerini de düzenlediği eğlence meclislerinde kutlar. II. Daha sonra ülke dışına açılır ve etrafını kuşatan çeşitli ülkelere savaş açar. Bazen gücüyle, bazen de akıl ve bilgisiyle galip gelir. III. En sonda da yendiği yedi iklim padişahlarının kızlarıyla birlikte olmak için yedi renkli köşk yaptırır ve her gece bu kızlarla birlikte olur, onların anlattıkları hikâyeleri dinler.

Buraya kadar hikâyenin üç ana metin halkasının neler olduğunu ortaya koymaya çalıştık. Şimdi de her bir metin halkasını meydana getiren vak'a birimlerinin neler olduğunu göstereyim.

Behrâm'ın av meclislerini birinci metin halkası (M₁), yedi iklim padişahlarıyla olan savaşlarını ikinci metin halkası (M₂), kızlarla olan maceralarını da üçüncü metin halkası (M₃), bu metin halkalarının vak'a birimlerini (V₁, V₂, V₃ .....) ve aynı vak'a birimi içindeki tali olayları da (U₁, U₂, U₃.....) şeklinde gösterebiliriz.

M₁

V₁:Behrâm'ın babasının yerine tahta geçmesi.

V₂: Behrâm'ın ava gitmesi, avda; parsı öldürmesi ve sonra da eğlenmesi.

V₃ : Behrâm'ın yine ava gitmesi ve avda korkunç bir ejderhayı öldürmesi, sonra da eğlenmesi.

V₄ : Behrâm'ın yine ava gitmesi ve avda çok sayıda arslanı öldürmesi ve eğlenmesi.

M₂

V₁ : Behrâm'ın Çin şahına oyun oynayarak yenmesi ve Rum Kayseri'ne de bir mektup yazarak kendisine biat etmesini istemesi.

V_{2a} : Behrâm'ın elçi kılığına girerek Hindistan'a gitmesi.

V_{2b} :Hint şahının eğlence düzenlemesi ve bu eğlence de Behrâm'ın Hindistan'ın güçlü, kuvvetli ve iri cüsseli bir güreşçisi ile güreşmesi ve yenmesi.

V_{2c} : Hindistan şahı ile Behrâm'ın binicilik, nişancılık üzerine yarışmaları ve hepsinde Behrâm'ın galip gelmesi.

V2d : Hindistan şahının vezirinin Behrâm'a Hindistan şahının kızıyla evlenmesi konusunda müjde vermesi.

V2e : Hindistan şahının nikâh töreni düzenlemesi ve Behrâm'ı kendine damat yapması.

V2f : Hindistan'da bir süre kalan Behrâm'ın ülkesine geri dönmesi, yolda karşılaştığı gergedanı öldürmesi.

V3 : Behrâm'ın Tatar hakaniyla savaşması ve yenmesi.

V4: Behrâm'ın Arap ve Mısır şahlarına mektup yazarak kendisine boyun eğmelerini istemesi .

V5 : Behrâm'ın değişik renklerdeki köşkleri yaptırması.

M3

V1 : Behrâm'ın yedi iklim padişahlarının kızlarıyla birlikte olmak için Mimar Sinnimar'a yedi ayrı renkte köşk yaptırması.

V2 : Behrâm'ın Hint şahının kızıyla siyah renkli köşkte birlikte olması.

V3 : Behrâm'ın Rum Kayseri'nin kızıyla beyaz renkli köşkte birlikte olması.

V4 : Behrâm'ın Acem güzeli ile kırmızı renkli köşkte birlikte olması.

V5: Behrâm'ın Çin şahının kızıyla yeşil renkli köşkte birlikte olması

V6 : Behrâm'ın Arap şahının kızıyla sarı renkli köşkte birlikte olması .

V7 : Behrâm'ın Mısır şahının kızıyla mavi renkli köşkte birlikte olması

M3 Metin halkası içerisinde sıraladığımız vak'a birimlerinin yanında her bir kızın anlattığı, esas metinden ayrı "tali vak'a" (U1, U2, U3....)olarak nitelendirebileceğimiz küçük hikâyeler de vardır. Behrâm'ın birlikte olduğu her kız, babalarından dinledikleri ve Behrâm'a ilettikleri mesajlar yanında bu mesajları daha iyi bir şekilde gözler önüne serebilmek için küçük hikâyeler de anlatırlar. Bu mesajlar ve hikâyelerin ana teması aynıdır.

III. metin halkasını oluşturan vak'a birimlerinin metin içindeki yorumundan şu sonuçları çıkarabiliriz:

M3 = U1 : Adaetli olma

U2 : Cömert olma

U3 : Savaşçı olma

U4 : Siyasetçi olma

U5 : Ağırbaşlı ve alçak gönüllü olma

U₆ : Çalışkan olma

Bu çerçevede en son olarak da olay örgüsünün daha iyi bir şekilde ifade edilmesine yardımcı ve örnek olması açısından bir metin halkasını meydana getiren vak'a birimlerinin açılımını yapalım.

M₁ 'deki Behrâm'ın tahta geçmesiyle ifade edilen (V₁) şu vak'a birimlerinden oluşmuştur :

V₁ =

V_{1a} : Yezd cürd'ün tahtı terketmesi (ölmesi) ve Behrâm'ın hilat giyerek Acem mülküne şah olması

V_{1b} : Dünyanın, onun tahta geçmesiyle beraber olağanüstü bir sesle dolması

V_{1c} : Behrâm'ın yiğitliği, cesareti, basireti ve bilgisiyle Acem mülkünün gamdan uzaklaşıp feraha kavuşması.

V_{1d} : Acem mülkünün bolluk ve bereketle dolması.

V_{1e} : Kurumuş ağaçların meyve vermesi.

V_{1f} : Bütün başıboş insanların onun hükmüne boyun eğmesi.

V_{1g} : Bilgisi, savaşçılığı ve kahramanlığıyla düşmanlarını kahretmesi.

V_{1h} : Gücü ve kuvvetiyle en vahşi hayvanları bile öldürmesi.

Şimdiye kadar olay örgüsü ile ilgili yaptığımız değerlendirme neticesinde şu hükümleri ortaya koyabiliriz:

1) Heft-Peyker mesnevisi belli bir mantıkî ve kronolojik sıraya uygun olarak tanzim edilmiştir.

2) Her olay mesnevide belli bir amaç doğrultusunda yer almıştır. Bu amaçların ortak paydası ise Behrâm'ın tarihî, destanî ve masalımsı kişiliğinin ortaya konulmasıdır.

3) Olay örgüsünü meydana getiren olayların zaman açısından kronolojik düzeni yok gibidir. Çünkü Behrâm'ın tahta geçtiğindeki yaşı, ne kadar zaman tahtta kaldığı, yedi iklim padişahlarıyla ne zaman savaştığı ve ölümünün nasıl, nerede ve ne zaman olduğu gibi soruların cevapları belli değildir. Fakat bu eksikliklere rağmen, Behrâm'ın önce av hayatının, sonra savaşlarının ve en sonda da kızlarla olan macerasının verilmesi, hayatının belli bir düzen içerisinde ortaya konulduğunu göstermeye yetmektedir.

3. Şahıs Kadrosu

Anlatma esasına dayalı eserlerde fizikî ve rûhî durumları, günlük hayatları en ayrıntılı bir şekilde çizilen kişiler, üstlendikleri bu rol gereği eserin var olma nedeni de sayılabilirler. Kimi sanatçı okuyucusuna iletmek istediği mesajı bir olay ile aktarmak istiyorsa; bir başka ifadeyle bir olayı, bir düşünceyi ve mesajı anlatmak istiyorsa, bunların aktarımında yer alan bütün şahıslar aracı durumundadır. Eğer, şairin vermek istediği şahısların kimlikleri ise, bu sefer de olaylar aracı durumunda karşımıza çıkar.

Behrâm'ın yedi iklim padişahlarının kızlarıyla olan maceralarına kadar olan kısımda amaç, Behrâm'ın neredeyse insanüstü diyebileceğimiz kişiliğinin ortaya konulmasıdır. Amaç bu olunca Behrâm'ın başından geçen olaylar da aracı durumunda kalır. Behrâm'ın kızlarla olan maceralarında ise amaç tamamen yazarın vermek istediği mesajlarda yatmaktadır. Bu durumda da hem Behrâm, hem de kızlar söz konusu mesajların verilmesinde birer araç olarak karşımıza çıkarlar.

Yukarıdaki açılardan bakıldığında Heft-Peyker mesnevisinde her iki anlatım şeklinin de varlığını görmemiz mümkündür. Birinci anlatımda ön plânda olan Behrâm'dır ve bütün olaylar Behrâm'ın kişiliği üzerinde yoğunlaşmış, bu kişilik etrafında gelişmiştir. İkinci anlatımda ise ön plânda olan, şairin vermek istediği mesajlardır. Her iki durumda da eksen Behrâm'dır ve bu haliyle Behrâm-ı Gûr Heft-Peyker mesnevisinin yazılma nedenidir, diyebiliriz.

Şahıs kadrosunu meydana getiren fertler, her iki yapma ve yaratma tarzında insanî vasıflarla itibarî eserde yer alırlar. Onların da fizikî görünüşleri, ruh halleri, istek ve arzuları vardır.¹ Bu açıdan bakıldığında Behrâm, yer yer destanî, yer yer tarihî ve yer yer de masalımsı bir hüviyete bürünerek dikkatimizi çeker. Bütün bunların yanı sıra insanî vasıflarının varlığını da inkar etmememiz gerekir. Behrâm'ın baş kahraman olarak yer aldığı eserde diğer şahıslar ya norm karakter, ya da fon karakter olarak bir görev üstlenmişlerdir.

¹ Şerif, Aktaş; Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş, Akçağ yay. Ankara 1991s.149

a. Baş Kahraman

Behrâm İran şahlarından biridir ve hayatı, ölümünden sonra, yarı tarihî, yarı destanî, yarı masal öğeleriyle süslenerek çeşitli şairler tarafından anlatılmıştır. Babası Yezdçürd'ün yerine tahta geçen Behrâm güçlü, kuvvetli, akıllı, adil, yardımsever, ava ve eğlenceye düşkün birisidir. Bu özellikler mesnevîde yer yer işlenmiş ve Behrâm'ın kişiliği ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Mesnevî'nin hemen başında, Behrâm'ın tahta geçtiği sırada tabiatta meydana gelen değişiklikler ile Behrâm'ın nasıl bir kişilik sergileyeceği de okuyucuya verilir. Bu E. M. Forster'in tanımıyla 'yuvarlak veya boyutlu' kişiliktir.² Behrâm sahip olduğu bu "yuvarlak veya boyutlu" kişilik ile okuyucuyu kendisine çeker. Boyutlu kişiliğe sahip olan Behrâm, eserden çıkarıldığı zaman mesnevînin hiç bir özelliğinin kalmayacağı da bir gerçektir.

Şair, Behrâm'ı okuyucusuna tek taraflı vermeye çalışmıştır. Bu tek taraflılık onun daha çok fizikî yönüyle ilgilidir. Gerçekte sanatçının bu eseri yazmaktaki amacı göz önünde tutulduğunda, Behrâm'ın sadece avları, savaşları ve eğlencelerinin bu amacı gerçekleştirmeye yettiğini rahatlıkla söyleyebiliriz. Tahta geçmesiyle beraber hikâyeye de aksiyon kazandıran Behrâm, çeşitli yönleri ve özellikleriyle tasvir edilir:

Adl u dâdıyla bulup emn ü emân
Sanasın huld-berin oldı cihân (187)³

Yukarıdaki beyitte Behrâm'ın adeleti sayesinde cihanın emniyet ve huzur içinde olduğu vurgulanmıştır. Aşağıdaki beyitte Behrâm'ın av esnasında karşısına çıkan hayvanlara karşı gösterdiği cesareti ve her türlü zorluğun üstesinden gelebilecek bir kişiliğe sahip olduğu vurgulanır:

Bir idi neste ana gûr u neheng
Tîgina döymez idi şir ü peleng (206)

Behrâm'ın savaştaki durumu ise şöyle tasvir edilir:

² E.M. Forster; Roman Sanatı, (Çev: Ünsal Aytür) Adam yay. İstanbul 1982

³ Beyit numaraları Yüksek Lisans Tezi'ndeki sıraya göredir.

Hasmına salsa kaçan gürz ü girân
Degmeden sâyesi virür idi cân (200)

Behrâm'ın içki, eğlence ve av gibi dünyevî motiflerle süslenmiş hayatı verilirken, dinî motiflerin ikinci plânda kaldığını görüyoruz. Bir iki yerde Allah kelâmı ve namaz kelimesi geçmesine rağmen, bütün bunların Behiştî'nin kendi tasarrufu neticesinde mesneviye girdiğini belirtmeliyiz. Çünkü Behrâm aslında "zerdüş" ve "ateş-gede"lerde tapınan bir kişidir. Behiştî, Behrâm'ın hayatını anlatırken az da olsa bir iki islâmî motifi esere yerleştirerek, ona İslâmî bir kimlik kazandırmaya çalışmıştır. Şair, Behrâm adına Hint şahına yazdığı mektubun başında, bir bakıma mesnevi geleneğinin de bir parçası olarak, önce Allah'ın adını zikreder ve daha sonra asıl konuya geçer:

Evvelâ yazanı ki evveli yok
Bî-nihâyet keremi nimeti çok
Hâlîk-ı hakdürür ferd ü samed
İdemez nisbet ana kimse veted (551-552)
Ademî-zâde viren akl u kemâl
İzz ü ikrâm u kerâmât ü celâl (557)

Allah'ın birliğini dile getiren Behrâm, Allah'ın sonsuz derecede kerem sahibi ve nimetinin bol olduğunu, akıl ve kemali insanoğluna O'nun verdiği, ona hiç bir şekilde nispet edilemeyeceğini, O'nun izzet, ikrâm, kerâmet ve celâl sahibi olduğunu dile getirerek, manevi açıdan Allah'a olan tevhid inancını gözler önüne serer.

Behrâm, mesnevinin baş kahramanı olmasının yanı sıra "tematik gücü" de temsil etmektedir. Tematik güç vak'aya ilk dramatik hamleyi kazandıran unsurdur. Behrâm da tematik güç olarak vak'aya ilk dramatik hamleyi vermekle kalmaz, mesnevinin sonuna kadar bütün olayların odak noktası olma özelliğini de şahsında bulundurur. Tematik güç olarak Behrâm, cesur, kuvvetli, akıllı, bilgili, yardımsever ve adil bir kişidir. Eğlenceye ve ava düşkündür. Bu durumu şöyle formüle edebiliriz:

DÜZEYLER	TEMATİK GÜÇ	ARA GÜÇ	KARŞI GÜÇ
Şahıslar	Behrâm-Gûr	Yedi İklim Padişahlarının Kızları	Yedi İklim Padişahları ve Avda Karşılaşılan Hayvanlar (Bebr, Aslan, Ejderha)
Kavramlar	Epiküryen, Akıllı, Adil, Cesur, Bilgili, Yardımsever.	Eğlence, Anlatılan Hikayeler	Cömertlik, Cesur, Çalışkanlık, Adalet, Siyaset, Vakur

Aşağıdaki beyit Behrâm'ın belli başlı özelliklerini en özlü bir şekilde ifade etmesi açısından dikkate değerdir.

Rezm bezm idi işi seyr ü şikâr
Bir nefes gün gibi tutmadı karar (205)

b. Norm Karakterler

Norm karakteri oluşturan unsurlar (şahıs, hayvan, nesne vs.) baş kahraman ile fon karakter arasında olan, yer yer ikisinin de belli bir takım özelliklerini bünyelerine bulundururlar. Norm karakter, baş karakter kadar esere nüfuz etmese de baş kahramanın eksiklerini tamamlayan; bazen tek, bazen birkaç yönüyle baş kahramanın iç dünyasını aydınlatan bir niteliğe sahiptir. Norm karakterler, Baş Kahraman'ın gerçekleştirmek zorunda olduğu bazı fonksiyonların yerine getirilmesinde aracı olarak görev alabilirler.

Heft-Peyker mesnevisinde yer alan belli başlı norm karakter olarak, yedi iklim padişahlarını gösterebiliriz. Behrâm, bu yedi iklim padişahlarının kimileriyle savaşmış, kimilerine de mektup yazarak onları dize getirmiş ve şahlığını yedi iklime kabul ettirmiştir. Bu şahıslar, Behrâm ile olan ikili münasebetlerinde dikkate değer bir kişilik sergilemezler. Fakat mesnevinin son bölümünde Behrâm'ın yaptırdığı yedi renkli köşkte kalan yedi iklim padişahlarının kızları, dolaylı yoldan

olsa da babalarının en belirgin vasıflarını gözler önüne sererler. Bu açıdan değerlendirdiğimiz zaman, yedi iklim padişahları, norm karakter olarak aşağıdaki özellikleri bünyelerinde bulundurlar:

NORM KARAKTERLER (Yedi İklim Padişahları)	KAVRAMLAR
Hint Şahı	Adalet
Acem Şahı	Yiğitlik
Çin Şahı	Siyaset
Rum Kayseri	Cömertlik
Arap Şahı	Ağır başlılık, vakur
Mısır Şahı	Çalışkanlık

1. Hint şahı adalete önem vermektedir.

İrresün devlet ü ömrüne gezend
Bin perestâra peder itdi çü pend
Didi çünkim olasin şâha karîn
Eyle dâyim ana bu pendî hemîn
Ki işi dâyim ola adli ile dâd
Bâr olmaya ana hakk-ı abâd (1257-1259)

2. Rum Kayseri cömertliğe önem vermektedir.

Göndericek pilini bu yana peder
Şöyle ısmarladı ey âli-güher (1361)
Bir nasihat virem unutma sakın
Diyessin şâha buluşicek hemin
Farzdur çünki selâtîne sehâ
Devlet anun kim şi'ârı ol ola (1363-1364)

3. Acem güzeli babasının yiğitliğe ve savaşçılığa önem verdiğini anlatır.

Dimege sizlere bir niçe haber
Bana ısmarladı tekrâr peder
Didi kim şâha şecâ'et de gerek
Zen olur olmasa bir erde yürek (1438-1439)

4. Çin şahı siyasete önem vermektedir.

Bir nasîhat dimiş idi bana bâb
Şerh olunsa ola her bâb kitâb
Şehlere didi siyâset de gerek
Ki siyâset olur insana mihek (1516-1517)

5. Arap şahı ağırbaşlı ve alçak gönüllü olmanın iyi bir meziyet olduğunu anlatır.

Bir nasîhat bize de itdi peder
Nakl ideyim sana ey âli-güher
Şehlere didi gerek hılm ü vakâr
Her kişi andan ider yoksa firâr (1592-1593)

6. Mısır şahı çalışkan olmayı öğütlemektedir:

İtmiş idi bana bir pend peder
Diyeyim şâha buyurursa eger (1656)
Didi şâh olmayıcak âli-himem
Hiç bi'at ide mi ana ümem (1658)

Norm karakteri oluşturan şahısları eserde üstlendikleri rollerini tanıttıktan sonra, tematik güç karşısında karşı gücü nasıl temsil ettiklerini de inceleyelim.

Çünkü "Bir edebî metinde tematik gücün varlığını kabul etmişsek eğer, bunun yanında karşı güçlerin varlığına da şahit olmuşuzdur. Karşı güç, metinde çatışmanın olabilmesi, vak'a zincirinin düğümlenmesi için birinci derecedeki kahramanla temsil edilen, tematik gücün karşısında bir hasım olarak tanımlanabilir.⁴

Yedi iklim padişahları Behrâm'a karşı koyarlar, onunla savaşır ve yenilirler. Hepsi de bir şah olduğu için belli bir sorumluluğa sahiptirler. Bu sorumluluk gereği Behrâm'ın üstünlüğünü hemen kabul etmezler. Onunla mücadele ederler. Ama neticede onlar da, bir anlamda Behrâm'ın kişiliğini ortaya koymada aracı durumunda oldukları için yenilirler. Yukarıda da belirttiğimiz gibi hepsi de insanlarda (daha doğrusu devlet yönetiminde bulunanlarda) olması gereken hasletleri teker teker Behrâm'a ileterek, Behrâm'ın eğitiminin tamamlanmasına yardımcı olurlar.

⁴ Şerif, Aktaş; Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş, Akçağ yay. Ankara 1991s.153-154

c. Fon Karakterler

Heft-Peyker mesnevisinde dikkati çekecek derecede varlıklarına şahit olduğumuz karakterlerden birisi de fon karakterlerdir. Bu karaktere sahip şahıslar veya hayvanlar tahkiye türü metinlerde bir an için ortaya çıkarlar ve baş karakterin üstlenmiş olduğu rolü gerçekleştirmede dekoru tamamlarlar.

Mesnevinin başında Behrâm'ın av meclislerinde karşılaştığı, mücadele ettiği hayvanlar birer fon karakterdir. Bu hayvanların (bebr (pars), arslan, ejderha, fil vs.) esere etkileri söz konusu değildir. Bunları bir bakıma masal kahramanının mutlu sona ulaşmak için aşmak zorunda olduğu ve de aştığı engellere benzetebiliriz. Şair her ne kadar bu hayvanları fazlasıyla tasvir etmişse de buradaki maksat, Behrâm'ın ne derecede güçlü ve vahşi hayvanlarla mücadele ettiğini gözler önüne sermektir.

Aşağıdaki beyitlerde Behrâm'ın ilk olarak gittiği avda karşılaştığı bebr (pars) 'in nasıl tasvir edildiği anlatılmaktadır:

Buldı ol deştd bir bebr-i cîb
Dîv-i vârun gibi gâyetde mehîb
Cüssede pîl idi vü pençe de şîr
Çevşeni çâk ider idi cü harîr (227- 228)
Kuyruğun deprücek hem çü neheng
Sinecek yer bulamaz kûhda peleng
Görünüp esneyüp açaydı dehân
Gülhen-i tefteye benzerdi hemân (232-233)

Bir başka ava gidişinde karşılaştığı ejderha ise şöyle tasvir edilmektedir:

Pul pul idi teni her fûls-i siper
Ra'd okı atmaz idi ana sarar
Cismine pulları san cevşen idi
Pür şerâre deheni gülhen idi (326-327)

Behrâm'ın av meclislerinde ve savaş alanlarında yanında bulunan askerler de fon karakterdir.Çünkü bunlar sadece savaş alanının veya av meclisinin dekorunu oluşturmaktadırlar;

Gördüler itdügini bu işi şâh
Kıldılar cümle du'a mîr ü sipâh (234)

Behrâm avda karşılaştığı hayvanı yenince maiyetinde bulunan kumandan ve askerler onu tebrik edip duada bulunurlar. Ayrıca eğlence meclislerinde yer alan sazendeler ve hanendeler ile sakiler de fon karakter niteliğindedir. Bunlar da eğlence meclisinin dekorunu oluşturmaktadırlar;

Toldı pes 'alet-i bezmiyle zemîn
Aldı sâzın ele her zümre-i cîn (246)

Eğlence meclisindeki sazendeler ellerine çalgılarını alarak eğlence dekorunu oluştururlar. Bunların yanı sıra Behrâm'a yedi renkli köşkü yapan Mimar Sinnimar'ı da fon karakter çerçevesinde değerlendirebiliriz. O da Behrâm'ın yedi iklim padişahlarının kızlarıyla birlikte olabilmesi için köşkleri yaparak bu alandaki dekorun bir parçası olduğunu gözler önüne serer.

Şair, Mimar Sinnimar'ın sanatını şöyle tasvir etmektedir:

Buldılar pes şehe bir ehl-i kemâl
Hendesi bilmede yok ana hemâl
Hûb-mimâr idi ressâm idi hem
Hoş-mühendis idi kassâm idi hem
Nakş-pervâz idi pür-kâr hemân
İki parmagiyidi itse nişân (1144-1147)

Behrâm'ın av meclislerinde karşılaşmış yendiği hayvanlar kadar, eserde kendilerini hissettiren bir başka fon karakter de yedi iklim padişahlarının kızlarıdır. Kızlar da Behrâm gibi sadece fizikî özellikleriyle tasvir edilir. Fakat kızların tasviri yapılırken dekorun bir parçası olarak düşünülüp, dekora uygun bir şekilde gözler önüne serilirler. Aşağıda Behrâm'ın Hind ve Acem güzelleriyle vaktini geçirmesi esnasında çizilen tablodaki mekânın renk unsurları ile kızların kıyafetlerindeki uygunluğu dikkat çekicidir. Göz önünde canlandırıldığı zaman, gözü tırmalayacak, göze batacak çirkin bir görüntünün aksine bir ahenk söz konusudur.

Geydügi başdan ayak berk-i semen
Ak güle dönmüşidi gonce-dehen (1335)
Çenberî hâle idi arızı mâh
Yâsemen idi başındaki külâh" (1340)

Hint güzeli beyaz renkli köşktedir. O da beyaz köşke uygun olarak beyaz renkli elbise giyinmiş ve "ak gül"e benzemiştir.

Karşuladı şehi bânû-yı 'Acem
Künbed-i sürha girür vâris-i Cem (1426)
Câme-i sürhile ol âfet-i cân
Mihri idi sanki şafak içre nihân (1429)
Âteş içinde Halil idi meger
Eylemez âteş ana hiç zarar (1430)

Yukarıdaki beyitlerde ise kırmızı renkli köşke gelen Behrâm, orada kırmızı renkli elbiselere bürünmüş Acem güzeli ile karşılaşır. Acem güzeli giydiği kırmızı elbise ile can yakıcıdır ve güneşin doğuşu esnasındaki kızılık içerisindeki güneşe benzemektedir. Bu görünüşüyle Acem güzeli giydiği kırmızı renkli elbiseden dolayı ateş içine atılan Hz. Halil (A.S.)' a telmih edilir.

Mesnevi'de benzer şekilde yer alan diğer kızlar da buldukları ortama göre tasvir edilmişlerdir. Kısacası mekânın (dekorun) bir parçası olarak değerlendirilmişlerdir.

Görüldüğü gibi fon karakterlerin esere veya baş kahramana herhangi bir şekilde etkide bulunma görevleri yoktur. Sadece ve sadece belli bir amacı gerçekleştirmede birer aracı, daha doğru bir ifadeyle, olayların geçtiği dekoru oluşturan, süsleyen birer unsur olarak mesnevîde yer almışlardır.

4. Zaman

Heft-Peyker mesnevisinde Behrâm'ın babasının yerine tahta geçmesiyle başlayan zaman süreci, yedi iklim padişahlarının kızlarıyla geçirdiği vakte kadar sürer. Bu iki olay arasındaki zamanın eş zamanlı olarak kullanıldığını görürüz. Ayrıca zaman bu süreç içinde kronolojik olarak verilir. Bu kronolojik zaman kesin hatlarıyla verilmiş değildir.

Olayların meydana geldiği zamana ait ifadeler, genellikle çok genel zaman unsurlarıyla verilir. Gün, hafta, ay, yıl gibi zaman ile ilgili kelimelere rastlansa da, bunlar eser üzerinde fazla müessir değildir.

Anlatma esasına bağlı bir eserde, zamanı incelemek için metin halkalarının eserin tamamında sıralanışına dikkat etmek ve onların zaman bakımından arzettiği hususilikleri belirtmek, yani zaman bakımından metnin düzenini dikkatlere sunmak gerekir. Bunun için de ayrı ayrı metin halkalarını ele almak ve onlarda ifade edilen vak'a parçasının meydana geldiği idrak ettiği anı ve seçtiği söyleyiş tarzını belirtmek zarureti vardır. Sonra da metin halkalarının zaman bakımından arz ettiği manzarayı anlatmaya sıra gelir.⁵

Behrâm'ın tahta geçerken kaç yaşında olduğu ve daha önceki hayatı hakkında herhangi bir bilgiye sahip olmadığımız için sadece elimizdeki zaman ile yetineceğiz. Ayrıca Behrâm'ın kaç yıl müddetle tahtta kaldığı da soru olarak belirsizlik taşır.

1. metin halkasında, Behrâm'ın tahta geçişi ve bu olaydan dolayı meydana gelen olağanüstü olaylar hakkında bilgi sahibi olmaktayız. Burada herhangi bir zaman ifadesi yoktur. Anlatımda ise geniş zaman ve belirli geçmiş zaman hakimdir.

2. metin halkasında ise birinci metin halkasının sonunda Behrâm'ın avcılığı anlatılarak ikinci metin halkasındaki olayların zemini hazırlanır.

Turdı bir gün seherî şâh-ı cihân
Kasd kıldı kim ola sayda revân (210)

diyerek bu metin halkasına başlayan şair, belirsiz bir zaman ifadesi kullanır: Cihan şahı bir gün seher vakti av için yola çıkmaya karar verir. Burada kullanılan gün ve seher kelimeleri belirsiz bir zamanı ifade etmektedir ve Behrâm'ın tahta çıkışının kaçınıcı gününe ait olduğu bilinmemektedir. Daha çok destansı-masalımsı bir zaman ifadesi hakimdir. Bu aynı zamanda itibarî metnin genel yapısına da uygundur.

⁵ Şerif, Aktaş; Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş, Akçağ yay. Ankara 1991s.128

Seher vakti başlayan av;

Şâm irince idüben şöyle şikâr
Geldi pes devletile mîr-i kûsâr (240)

şeklinde ifade edilirken;

3. metin halkası yine benzer bir ifadeyle başlar:

Bir gün oldu katı bârân ile bâd
Varmada sayda şeh-i 'âli-nijâd (241)

Fakat şiddetli yağmur ve rüzgar nedeniyle bu gerçekleşemez. Bunun yerine eğlence meclisi düzenlenir ve gül endamlı gönül çekici bir güzel ile vakit geçirilir. Bütün gün ve gece boyunca süren eğlence, sabaha karşı biter.

Diğer metin halkalarının da yukarıdaki metin halkalarına benzer bir şekilde zaman öğeleriyle kurulduğunu görürüz. Mesnevide anlatılan olaylar içerisinde günlerce, haftalarca hatta aylarca süren bir iş, biri iki dakikada bir iki kelimeyle ifade edilir. Burada vak'a zamanında daralmanın söz konusu olduğu açıktır.

Bunlar dışında metinde hep belirsiz bir zaman ifadesinin ağırlığını hissederiz. Behrâm çok uzun bir yolu bir-iki günde alır. Eğlence bir iki gün sürer veya "sabah akşam işi ayş u işret idi" gibi zaman ifadelerinin kronolojik bir nizama uygun şekilde sıralanmadığı da görülür.

Anlatma esasına bağlı bir eserde metindeki fiiller vasıtasıyla zamanın arkasında vaka ve vak'a zincirinin meydana getirdiği bir zaman dilimi ve yerine göre onların anlatıcı rolünü yüklenmiş fiktif kahraman tarafından idrak edildiği bir an mevcuttur.⁶ Heft-Peyker mesnevisinde olaylar çoğunlukla geniş zaman, belirsiz geçmiş zaman ve -imek fiilinin hikâyesi ile anlatılmıştır.

⁶ Şerif, Aktaş; Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş, Akçağ yay. Ankara 1991s.118-119

Yezd-cürd eyledi çün terk-i külâh
Oldı Behrâm 'Acem mülkine şâh (182)
Bağladı beline şâhâne kemer
Buldı onunla şeref dihim-i zer (183)

Yukarıdaki beyitlerde de görüldüğü gibi fiiller belirli geçmiş zaman kipini almışlardır. Aşağıdaki beyitlerde ise olaylar -imek fiilinin hikâyesi ile anlatılmıştır:

Serv-nâz idi boyı 'ömr-i dirâz
Berkidi işvesi vü mivesi nâz (257)
Gamzesi tîr idi vü kaşları yay
Sine mi dil mi döyer bunlara hay (268)
Gürzine dolaşur saçı çü mâr
Mâr-gîr idi san ol şûh- nigâr (268)
Dökilür söyleyicek kand ü nebât
Cân virtür ölmüşe çün Ab-ı Hayât (276)

Yukarıdaki beyitlerde ise geniş zamanlı bir anlatım söz konusudur.

'Ayş u nûşile geçüp yaz u kışı
Gülmek oynamak olur halkun işi (1102)

Yaz ve kışın gelip geçmesi görüldüğü gibi anlatımın bir parçası olarak kullanılır. Yoksa bu mevsimlerin eser üzerindeki etkileri neredeyse yok gibidir. Fakat güz mevsimi geçip de kış mevsimine gelince karşımıza "Şitaiyye" benzeri bir kış tasviri çıkar:

Güz geçüp irmişidi savlet-i dey
Başladı tonmaga memzûcda mey
Kalmayup meş'ale-i mihrde nûr
Mâh-ı kandîline irişdi fütûr
Bâg u râgun koyuben seyrini zâg
Genc-veş günci tutub itdi ferâg
Geydi sincâbını fertût-ı felek
Reşk ider tâbedeki murga melek
Oldı her âb-ı revân üsti memerr

Ferş-i mermer döşedi devr meger (1106-1110)

.....

Toldı berf ü yahile kevn ü mekân

Döndi yah-dâne bürûdetle cihân (1117)

Sonbahar geçip kış mevsimi gelmiştir. İçkiler dahi donmağa başlamıştır. Güneşin ışığında bir parça nur kalmamıştır. Ayın ışığında da takat kalmamıştır. Karga bağ ve bahçenin seyrini bırakmıştır. Kocamış felek, sincabını giyer ve melek tepedeki kuşu kıskanır. Bütün akarsuların üstü geçilecek yola dönmüştür ve zaman sanki mermer halı döşemiştir. Bütün kainat kar ve buz ile dolmuş ve cihan bu soğukla buz parçasına dönmüştür.

5. Mekân

Mekân vak'a zincirinde ifade edilen hadiselerin sahnesi durumundadır. Heft-Peyker mesnevisindeki mekân gerçek hayattan tecrit edilmiştir. Gerçek mekân olarak ise sadece Mimar Sinnimar'ın yaptığı köşk vardır. Diğer yerler ise dekoratif unsur durumundaki şahıslar gibi belli belirsiz bir niteliktedir.

Heft-Peyker'de baş kahraman olan Behrâm'ın avlandığı yerler savaştığı yerler eğlendiği yerler hakkında herhangi bir bilgi yoktur. Avlanmaya gidilen yerler sadece "sayd-geh" olarak zikredilir. Gerçekte şairin mekân tasviri veya tanıtımı yapması için herhangi bir sebep de yoktur. Çünkü amaç Behrâmın avdaki üstünlüğü, avcılığı, savaşçılığıdır.

Birinci metin halkasında Behrâm ve O'nun kişiliği ile beraber olağanüstü bazı durumlar anlatılırken mekândan hiç söz edilmez. Anlatılanların hepsi Behrâm'ın ileride yapacağı avlar ve savaşların altyapısını oluşturmak gayesini taşır. Okuyucu baştan böyle bir ifadeyle tanıdığı Behrâm'ın ileride neler yapabileceğini tahmin eder veya yaptığı zaman garipsemez. Çünkü önceden buna hazırlanmıştır. Mekânda ise böyle bir durum söz konusu değildir.

Heft-Peyker mesnevisinde olayların geçtiği mekân gayet geniş tutulmuştur. "Mesnevilerde olayların geçtiği yerler, genellikle şehirler, saraylar, bahçeler, eğlence düzenlenen, avlanılan yolculuklarda dağlar, çöller ve denizler aşılır. Olayların geçtiği yerler çoğunlukla da hayalidir.

Coğrafi konumu bilinen yerler pek azdır. Bu yerler de kabaca gösterilir. Çin, Maçin Hindistan, Türkistan, Acem, Rum, Yemen, vb. ülke adları yanında şehir adları daha da belirsizdir.⁷

Mesnevîde adları geçen yerler yukarıda belirtildiği gibi hayali görünse de gerçekte coğrafi olarak mevcuttur. Adları geçen bu yerlerin bazıları benzetme amacıyla kullanılırken, bazıları da esas olayın anlatımında araç olarak kullanılır:

Seyr idüp memleket-i Hindi temâm
Kendüye şehirini eyliye râm (660)
Turunuz siz varayum Tebriz' e ben
Şayed ola ki olam hasm-ı şiken (453)
Bağladı bu işe mecmû'-ı miyân
Oldular azm idüben Merve revân (412)

Yukarıdaki beyitlerde geçen yer isimleri olayın birer parçası durumundadırlar. Hint, Tebriz ve Merv coğrafi olarak bilinen yerler olmalarının yanı sıra, olayların ne kadar geniş bir alana yayıldığını da gösteren delillerdir.

Şerbet-i şehd olup orada sebil
Mevc urup akdı mey-ı nâb çü Nil (640)
Görmemiş idi dahı tîr ü kemân
Bahr-i Kulzüm gibi mevc urdı hemân (332)

Bu beyitlerde geçen Nil ve Bahr-i Kulzüm ise olayların geçtiği yerlerden çok benzetme amacıyla kullanılan yer adlarıdır.

Behrâm Çin'e, Hindistan'a, Diyâr-ı Rum'a, Tataristan'a vs. sefer yapar, bunları eğemenliği altına alır. Gidemediği yerlere haber yollar ve bu şekilde onları da kendisine bağlar. Daha önce de belirtildiği gibi bunların eser üzerinde herhangi bir etkisi yoktur.

⁷ İsmail Ünver; "Mesnevî". **Türk Dili**, Türk Şiiri Özel Sayısı (Divan Şiiri) S. 415-416-417. Ankara 1986. s.455

Eserde dikkati çekici nitelikte mekân olarak Mimar Sinnimâr'ın yaptığı yedi renkli köşk vardır. Önceleri geniş bir mekâna yayılan olaylar, Sinnimâr'ın yaptığı bu köşk ile dar mekân içerisinde gelişir. Hatta daha doğru bir ifadeyle "kapalı dar mekân" olarak tanımlayabiliriz. Sinnimar'ın yaptığı bu köşkler uzun uzun anlatılır, tasvir edilir "Avrupai tarzda hikâye ve romanda mekânla ilgili satırlar gözler önünde harici âlemde mevcut bir yeri tecessüm ettirir. Tamamen hayâl mahsülü bir yer bile tasvir edilse, orası bilinen yerlere benzetilerek anlatılır. Neticede gözler önünde veya muhayyilede bir yerin görünüşü belirir. Burasının resmini yapmak da mümkündür.⁸

Mesnevide belirtilen veya tasviri yapılan mekânlar dış dünyada herhangi bir gerçek yerle ilgili değildir. Sanatçı tasvirini yaptığı mekân ile okuyucusunu hayal dünyasına götürür. Bu hayal dünyasında meydana getirdiği mekânı bize tanıtır. Bu hayali mekân, ne kadar soyut bir nitelik taşısa da yine de insan aklının sınırlarını fazla zorlamadığını söyleyebiliriz.

Aşağıdaki beyitlerde Heft-Peyker mesnevisinde ender görülen mekân tasvirlerinden olan köşk tasviri şöyle yapılmıştır:

Sel-sebîl idi suyu hâkî 'abîr
Agacı Sidre vü hazrâsı harîr
Mürde içse suyumı vire hayât
Bula ölmelü olan hasta necât
Suyumı ko ki hevâsıyla hemân
Pir-i fertut ola bir tâze cüvân
Bir yerün çünkü olup yeri şerîf
Ola âbı vü hevâsı da latîf (1160-1163)
Nazar itdükçe gider medd-i basar
Heftelik yol görünür olsa nazar (1166)
Sufesi her birinün 'adne karîb
Buldı her köşesi bir resmîle zîb (1182)
Sandalu 'ûdi idi hep tahtaları
Zeyn kılmış idi mismâr-ı zeri (1183)

⁸ Şerif, Aktaş; Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş, Akçağ yay. Ankara 1991s.142

Bu beyitlerde yapılan köşkün özellikleri ile köşkün bulunduğu ortamın nitelikleri anlatılır. Ağacının özellikleri, suyunun ölüyü bile dirilttiği, yaşlı birinin gençleşeceği anlatılır. Eğer bir yer kıymetli ise oranın hem suyu, hem de havası iyi olur. Bu yapının üzerinden uzaklara bakıldığı zaman haftalık bir yol dahi görünür. Bu köşkün sofasının her biri cennete benzemektedir ve her köşesi yapılan resimlerle süslenip bezenmiştir.

Görüldüğü gibi tasviri yapılan bu mekân hem yapıldığı yeri, hem kullanılan malzeme ve diğer özellikleriyle Behrâm'ın hoşça vakit geçirebileceği niteliklere büründürülmüştür. Bir anlamda olayların geçeceği dekoru oluşturmuşlardır. Kısacası eserde her şey Behrâm'ın kişiliğine ve bulunduğu mevkîye uygun bir şekilde tanzim edilmiştir.

6. Folklorik Unsurlar

Bundan önceki bölümde mesnevîde yer alan ve olayların geçtiği yerlerin dekorunun tamamlanmasında önemli bir unsur olan dekoratif unsurlardan bahsedilmişti. Bu kısımda ise dekoratif unsurlar kadar olmasa bile mesnevinin farklı bir yönünün tamamlayan folklorik unsurlardan bahsedeceğiz. Folklorik unsur denildiği zaman akla o günkü ortam da halkın günlük hayatında kullanılan çeşitli araç-gereçler, gelenekler, inanışlar (dini ve lâ-dini) gelir. Folklorik unsurların tespiti ve üstlendikleri, işlevler açısından önemli bir değere sahiptirler. Çünkü kullanılan bu folklorik unsurlar aracılığıyla hem eser-müessir münasebetinin bir yönü hem de sanatçının folklorik malzemeye olan vakıf gücü ortaya çıkar. Sanatçı ne kadar halkın günlük hayatını eserine aktarırsa o derecede halkın kültür hayatında taban bulabilir. Bir başka ifadeyle folklorik unsurlar hem eserin yazıldığı dönemi hem de sanatçının bu dönem içindeki yerini tespit etmemize imkan tanır.

Heft-peyker mesnevisinde dikkat çeken folklorik unsurlar ve eserde kullanım amaçlarını şöyle sıralayabiliriz:

a. Tahta çıkma

Behrâm'ın Babası Yezdcürd'ün ölümü üzerine tahta çıkarak Acem mülkünün yeni şahı olması ve Behrâm'ın Çin Hakanıyla yaptığı savaşta onu yenmesi ve yerine O'nun oğlunu tahta çıkarması anlatılır:

Yezdcürd eyledi çün terk-i külâh
Oldı Behrâm 'Acem mülkine şâh (182)
Bağladı beline şâhâne kemer
Buldı anunla şeref dîhim-i zer (183)
Kuşadup tîg geyürdi ana tâc
Ahd kıldı vire ammâ ki harâc (813)

b. Düğün

Yine folklorik bir unsur olan düğün geleneği Behrâm'ın Hind Şâhı'nın kızıyla olan düğün ve zıfâ ile Çin Hakanı'nın kızıyla olan düğün de anlatılır:

Vâliyidi çü nikâh eyledi şâh
'Akd-i mihr eylediler mihr ile mâh (539)
Kodu yası düğine başladı hân
Şâdlığıyla tolar cümle cihân (540)
Eyledi şûr-ı sürurıyla herây
Gûş-ger eyledi muganile nây (541)

c. Güreş

Behrâm'ın Hind şahının yanındaki güreşçi ile iki kez güreşmesi de folklorik değer taşır:

Dest urup çün yapuşur ol iki pîl
Sarmaşuben tolaşur san iki mîl (813)
Tutuben bir keresin şâh-ı cihân
Sındurup yire ider anı hemân (816)
Kündesin anlamayup itdi hemân
Kaldı hayran kaluben pîr ü cüvân (819)

d. Nişancılık

Yine Behrâm'ın nişancılıktaki ustalığını belirtmek için bu unsura da yer verilir:

İbtidâ aldı ele tîr ü kemân
Urdu sagına vü solına nişân (850)
Urdu anın dahı sûfârına tîr
Hayretde vardı görüp şâh u vezîr (851)
Bir okı(n)ı ol atup şâh-ı cihân
Kıldı sûfârini birine nişân (852)

e. Kılık değiştirme

Behrâm'ın kılık değiştirip elçi gibi Hind Şahının yanına gitmesi :

Yerine Ners'i yine eyledi şâh
Geydürür başına Behrâmî külâh (665)
İlçiler suretine girdi hemân
Armagan hâzır idüp şâh-ı cihân (666)

f. Saçı saçmak

Behrâm'ın Çin Hakânı'nın kızı ile yaptığı düğün esnasında "saçı saçmak" geleneği dikkatimizi çeker:

Saçılar saçup ana Hüsrev-i şark
İtdi dür-dâne-i cevherlere gark (631)

Sıralamaya çalıştığımız bütün bu folklorik unsurlar da gösteriyor ki Behişti hem mesnevi geleneğinin gerektirdiği motifleri kullanmış hem de içinde bulunduğu toplumun değer yargılarını ve geleneklerini gözler önüne sermeyi başarmıştır.

7. Bakış Açısı ve Anlatıcı

Anlatma esasına bağlı eserlerde yer alan şahısların mekânların ve olayların anlatımında sanatçının üslubundan kaynaklanan bir bakış açısı söz konusudur. Sanatçı ele aldığı konuyu, hikâyenin özelliğine göre belli bir şekilde anlatabilir. Bu anlatım yapılırken bütün olaylar sanatçının kontrolünde geçiyorsa da bazen sanatçı, kendisini eserden soyutlayabilir. Anlatma işini ya kahraman anlatıcıya ya da müşahit anlatıcıya devredebilir. Bu anlatma teknikleri, hem sanatçının okuyucusuna vermek istediği mesajın niteliğine, hem de dile getirilen eserin türüne göre değişiklik gösterebilir.

Bakış açısı, anlatma esasına bağlı metinlerde vak'a zincirinin ve bu zincirin meydana gelmesinde kullanılan mekân, zaman, şahıs kadrosu gibi unsurların kimin tarafından görüldüğü, idrak edildiği ve kime nakledilmekte olduğu sorularına verilen cevaptan başka bir şey değildir.⁹

⁹ Şerif, Aktaş; Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş, Akçağ yay. Ankara 1991s.84

Sanatçı kimi durumlarda eser üzerinde öylesine bir güce sahiptir ki mekân, zaman, şahıs kadrosu ve vakayı istediği biçimde şekillendirebilir. Hem geçmişi, hem bugünü hem de geleceği de bilen yazar anlatıcı bu haliyle "Tanrısal" bir hüviyet kazanmış olur. Bu Tanrısal hüviyet "Hakim Bakış Açısı" olarak da tanımlanabilir.

"Hakim Bakış Açısı" ile anlatılan eserlerde yazar-anlatıcının çok büyük miktarda tasarrufu söz konusudur. Böylesine bir tasarruf eserin gerçekçiliğini de tartışabilir hale getirir. Bu bakış açısı ile kaleme alınmış eserler gerçekçi oldukları iddia edilse bile masal ve destanlara has hüviyetleri bünyelerinde taşırlar. Çünkü destan ve masalarda ilahlarla insanlar iç içedir.¹⁰

Bu açıdan bakıldığında Heft-Peyker mesnevisinde "Yazar-Anlatıcı Hakim Bakış Açısının" ön plâna çıktığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Şahıs kadrosunun, özellikle baş kahraman Behrâm'ın tanıtımında, kullanılan ifadeler Behrâm'ın yarı ilah yarı insan kişiliğini ortaya koyar. Behrâm'ın tahta geçmesiyle beraber meydana gelen olağanüstü olaylar, avlar onun sıradan bir insan olmadığını ortaya koyarken eğlence meclislerinde gelişen olaylar ise onun insanî vasıflarının ifadesi olarak dile getirilebilir.

Şahısla ilgili bu değerlendirme mekân için de geçerlidir. Mimar Sinnimâr'ın yaptığı köşkün her yönüyle tanıtımında kullanılan üslup Behrâm'ın çizilen kişiliğiyle paralellik arz eder. Yazar-anlatıcı mekân tasvirinde de üzerine düşen görevi yerine getirerek, tasarrufunun hangi mahiyette olduğu gerçeğini bir kez daha ortaya koyar.

Yukarıda yazar-anlatıcı hakim bakış açısının eser üzerindeki etkisinden bahsettik. Bu bakış açısının yan ısıra az da olsa kahraman anlatıcıya rastlıyoruz. Behrâm'ın Hind şah'ına yazdığı mektuptaki ifadeler şairin eserdeki varlığını yansıtmaya bakımından önem taşır.

Emr ider kâtib alur deste kalem
İtmege nâme şeh-i Hinde rakam

¹⁰ Şerif, Aktaş; Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş, Akçağ yay. Ankara 1991s.96

Evvelâ nakş idüben nâm-ı Hudâ
Yazdı 'ünvânına hamdile senâ
Vâcib oldur ne kadar var ise nâs
İdeler hazretine şükr ü sipâs
Pâdişehler kamu yanında zelfî
Birdürür kudretine peşşe vü pîl
Kimse virdüğüne mâni' olamaz
Sa'yile virmedüğünü alamaz
Viren insâna kirâmât u cûd
İtdiren ana sürüşına sücûd
Oldı her bir eseri şâhid-i zât
Anun emriyle hayât ile memât
Yaradılmış kamu mahfi vü 'ayân
Her biri varlığını itdi beyân
Halk mahlûkdurur hâlık odur
Halk merzûkdurur râzık odur
Her ki bir bilmez olur ehl-i cahîm
Hâmiye ehli alur içe hamîm
Bir dürür birliğine itme gümân
Şâhid-i vahdetidür kevn ü mekân (667 - 677)

Yukarıdaki beyitlerde görüldüğü gibi, mektubu yazdıran her ne kadar Behrâm ise de, özellikle Behrâm'ın tarihî kişiliği kapsamındaki hayatında "zerdüşt" bir din anlayışının temsilcisi olduğunu düşündüğümüzde, İslamî unsurların eserde yer almasını şairin dolaylı bir şekilde esere yön vermesi olarak algılayabiliriz.

Eserde, yazarın kontrolünde olanlar sadece olaylar değil; aynı zamanda yedi iklim padişahlarının kızlarının Behrâm'a anlattıkları hikâyeler ve verdikleri öğütlerdir. Hemen bütün kızlar, devleti yönetenlerde olması gereken hasletlerin, şairliği kadar devlet adamı olan şair tarafından ayrıntılı bir şekilde dile getirilmesinin yazarın eser üzerindeki etkisinin boyutlarının hangi noktada olduğunu göstermesi açısından dikkate değerdir.

8. Anlatım Teknikleri

Heft- Peyker mesnevisi, bir başka deyişle Behrâm-ı Gur'un hayatı anlatılırken birçok anlatım tekniğinin varlığına şahit oluyoruz. Bu

teknikler anlatımın tekdüze olmasını engellemiş ve anlatıma canlılık ve hareketlilik kazandırmıştır.

a. Anlatma

Sanatçının “Hakim bakış” açısından hareketle Behrâm'ın yaptıklarını anlatması anlatma tekniğine girer. Bu teknik ile yazar her türlü tasarrufa sahiptir ve yer yer esere müdahale ederek kendi varlığını da hissettirebilir.

Olıcak bir kişiye devlet yâr
Hâsıl olur ne murâdâtı ki var
Buluban cümle hayâlâtı vuku‘
Râmdur her ne işe itse şüru‘
Pehlevânunçün muradidi hasîb
İtmeden sa'y Hudâ kıldı nasîb (909 - 911)

b. Gösterme

Bu metotta ise, Behiştî, Behrâm'ın direkt olarak yaptıklarını anlatır. Yani bir kamera konumundadır. Esere müdahale söz konusu değildir.

Kıldı hakanun işin şeh çü temâm
Kırmadı ‘askerini eyledi râm
Hânun olmuşdı bir oğlu esîr
Yerin eyledi şâh anı emîr
.....
Kuşadup tîg geyirdü ana tâc
Ahd kıldı vire ammâ ki harâc (509-511)
Gelüben şâha du'â itdi vezîr
Yüz urup ayagna öpdi serîr
Didi ey hem - reh ü hem râz u enîs
Yâr-ı hem-zâd u vefâ-dâr u celîs
İledüp tâcile Behrâma kemer
Eyledüm vâli-i mülk ile haber (876-878)

c. Tasvir

Heft-Peyker mesnevisinin çok çeşitli yerlerinde karşımıza çıkan anlatım biçimlerinden birisi de tasvirdir. Şair başta Behrâm olmak üzere, mesnevide yer alan kızların, hayvanların, mekânların ve mevsimlerin

tasvirini, Divan şiirinin kendine has anlatım şekliyle gözler önüne serer Söz konusu tasvirler daha çok somut öğelerle süslenmiştir. Benzetmeler canlı ve okuyucunun dikkatini çekecek niteliktedir. Aşağıda yedi iklim padişahlarının kızlarının ve Behrâm'ın öldürdüğü hayvanların ve kış mevsiminin olayların geçtiği yerin tasvirine ait örnekler verilmektedir.

Kız tasviri

Mesnevide sık sık karşılaştığımız tasvirlerden birisi Behrâm'ın çeşitli vesilelerle beraber olduğu ve gönül eğlendirdiği kızlara aittir. Bu tasvirlerde çizilen tablo, Divan şiirindeki sevgili tipini andırmaktadır:

Zülfinün her hamı kullâb-ı kulûb
Sözinün şehd-i şeker gibi 'uzûb
Lebi hurması virür hastaya cân
Hokka-i la'li olur lûlu-feşân
Mâhidi cebhesi vü saçı sehâb
Heves-engiz çü eyyâm-ı şebâb (259-261)

Hayvan Tasviri

Aşağıdaki beyitlerde Behrâm'ın çetin mücadelelerden sonra öldürdüğü hayvanlardan biri olan ejderhanın tasviri yer almaktadır:

Her hamı kavş-ı kuzah idi hemîn
Nefesiyyile ider çâk-i zemîn
Tel idi başı dehânı çü megâk
Heybeti zümre-i dîvî ide hâk
Zehr-i mîzâbidi dişi hemân
Merg-i seyl- âbını eylerdi revân (323-325)

Mevsim Tasviri

Aşağıdaki beyitlerde kış tasviri vardır. Bu beyitlerde kullanılan ifadeler, yukarıda da belirttiğimiz gibi, Divan şiirinde rastlayabileceğimiz "şitaiyye"lere benzemektedir:

Güz geçüp irmişidi savlet-i dey
Başladı tonmaga memzûcda mey
Kalmayup meş'ale-i mihrde nûr
Mâh- kandîline irişdi fûtûr

Bâg u râgun koyuban seyrini zâg
Gencveş günci tutup itdi ferâg
Geydi sincâbını fertût-ı felek
Reşk ider tâbedeki murga melek
Oldı her âb-ı revân üsti memerr
Ferş-i mermer düşedi devr meger (1106-1110)

Mekân Tasviri

Aşağıdaki beyitlerde Behrâm'ın Mimar Sinnimar'a yaptırdığı ve içinde yedi tane köşkün de bulunduğu "Havernak" sarayının tasvirinden bir kesit yer almaktadır:

Bir binâ yapıdır ol şâh-ı zemin
Kendüsi sandı görüp çarh-beri
Yapılıp çıkdı çün ol şûr-ı bülend
Asdılar üstine nîk-pâre perend
Oldı çün burcı vü bârûsı temâm
Geldi yüz sürüdi gayretle amân
Yapılır kalaleri hâre ile
Zeyn her kullesi seyyâre ile (1170-1173)

d. Montaj (Aktarma)

Behrâm'ın Yedi iklim padişahlarının kızlarıyla olan münasebeti esnasında, kızların babalarından dinlemiş oldukları nasihatleri ve hikâyeleri anlatmaları bu anlatım tekniğine girmektedir.

Didi dilber ki eyâ şâh-ı zamân
Haşre dek râm ola emrüne cihân
Dimege sizlere bir niçe hâber
Bana ısmarladı tekrâr peder
Didi kim şâha şecâ'at de gerek
Zen olur olmasa bir erde yürek (1437-1439)

e. Diyalog

Behrâm'ın özellikle kızlarla ve yedi iklim padişahlarıyla olan münasebetlerinde karşılıklı konuşmaya şahit oluyoruz. Fakat fazla yer verilen bir anlatım tekniği değildir.

İtmiş idi bana bir pend peder
Diyeyüm şâha buyurursa eger
Şeh didi söyle eyâ gonce-dehen
Hoş gelür her ne ki dirsen bana sen (1656-1657)

f. Özetleme

Anlatma esasına dayalı edebî metinlerde sanatçı, esas konunun içerisinde ayrıntı sayılabilecek veya okuyucuyu sıkabilecek olayları özetleyerek bir iki kelime veya mısra ile işi geçiştirmeye çalışır. Bu özetleme ile okuyucunun zihninde herhangi bir istifham meydana gelmemesine dikkat edilir.

Behrâm'ın Hint şahına veya Rum Kayserine yolladığı elçilerin yolculukları böylesine bir anlatım izlenerek ortaya konulur:

Geldügin işidecek Hind şehi
Gönderür karşulamaga sipehi
Aldılar gitdiler ikrâmlar idüp
Vardılar Dehli'ye müddetle gidüp (709-710)

.....
Oldılar azm idüp İrân'a revân
Ol sefer anların 'iydiydi hemân
Kona göçe ol iki ilçî gider
Yaglu ballu ikisi yeyüp içer
İlçiler geldi çü İrân'a karîb
Virdi Behrâm işidüp mülkine zîb (618-620)

.....
'Ays u nûşile geçüp yaz u kışı
Gülmek oynamak olur halkun işi (1102)
Bir niçe gün idüben adlile dâd
Mülk(i) âbâd ider vü dilleri şâd (1104)

Yukarıdaki örnek beyitler çoğaltılabilir. Fakat vurgulamaya çalıştığımız konu açısından buna gerek görülmemiştir.

Sonuç olarak Behiştî Sinan Çelebi'nin Heft-Peyker mesnevisi dikkatli bir şekilde (günümüzün modern roman incelemeleri çerçevesinde) incelendiği zaman, tek kahramanlı bir hikâye/mesnevi

olmasına rağmen, oldukça zengin bir içeriğe sahip olduğu görülmektedir. Bu tür bir eseri günümüz roman inceleme teknikleriyle incelemek, bir takım zorlukları da beraberinde getirecektir. Çünkü günümüzden neredeyse beş asır önce kaleme alınmış bu ve bunun gibi eserlerde tek tek roman inceleme tekniklerini aramak, bu tekniklerden habersiz divan şairleri için haksızlık olur sanırım. Buna rağmen Behiştî, mesnevisini yazarken, mutlaka mesnevi yazma geleneğini de dikkate alarak, çeşitli anlatım tekniklerini bir arada kullanmış ve eseri tekdüze bir anlatımdan kurtarmıştır. Ayrıca eserin şekli,(mesnevi değil de roman) değişse bile ele alınan konunun içeriğinde pek bir değişiklik olmadığı da görülmüştür.

